

Darvinizem in vzgoja.

A. Pesek.¹

Sedanja doba se imenuje po pravici doba naravoznanstva, ker se smemo s ponosom ozirati na velikanske uspehe na tem polju. A navadno se ti sodijo le s praktičnega stališča, ker tako so velikanski uspehi razumljivi in dostopni tudi najbolj preprostemu človeku. Kolik preobrat v prometu se je izvršil, kar dirja hlapon skoz rodovitna ravna polja in gorate kraje, kar švigajo po morski gladini parniki, kar so preprežena mesta in dežele z žicami za brzojav, telefon, električni tramvaj itd. itd.! Kolik vpliv ima napredek naravoznanstva v obče, posebno pa kemije v zdravilstvu, poljedelstvu in v vseh umetnostih in obrtih! Če vpliv novejšega naravoznanstva cenimo še tako visoko, vendar pa zaostaja ta praktičen napredek daleč za teoretičnim, če ga presojava raz vzvišeno, splošno stališče, ker teoretični napredek današnjega naravoznanstva vpliva neizmerno na človeško spoznanje, na njegovo naziranje sveta in na popolnitev njegove izobrazbe. Opomnim le, kolik preobrat v naziranju in spoznanju človeškem je povzročila raba mikroskopa, iznajdba teorije o stanicah ali spektralne analize itd.! — Kakor je nekdanja Kopernikova teorija o gibanju zemlje povzročila popoln preobrat v človeškem spoznanju in naziranju, tako ga izvršuje dandanes teorija, ki zavzema med vsemi baš navedenimi napredki in iznajdbami pač gotovo prvo mesto, in to je teorija Darwinova o razvoju rastlinstva in živalstva.

Kakor pa je Kopernikova teorija nekdanj vzbudila splošen odpor, povzročila velikansko duševno revolucijo ter bila šele po hudem 300letnem boju splošno priznana — l. 1825. so bile Gallilejeve knjige šele izbrisane z indeksa — baš takšen odpor je povzročil darvinizem. V znanstvenih krogih ga priznavajo z majhnimi izjemami vsi, in tudi cerkvene kapacitete

¹ Predaval o tem predmetu v učiteljskem društvu za ptujski okraj.

ga ne napadajo več tako ljuto, kakor so ga, temveč nekateri učenjaki cerkve so ga že deloma priznali. Uče namreč, da kakor se ne sme doslovno razumeti sveto pismo, ko pravi, da se solnce suče okrog zemlje, se baš tako tudi ne sme misliti, da bi bil Bog svet ustvaril res v šestih dneh, t. j. v šestkrat 24 urah, temveč da pomenijo ti dnevi dolge, dolge dobe, v katerih se je vse stvarstvo razvilo. In darvinizem tudi ne uči nič drugega, nego to, da se je vse stvarstvo razvilo v dolgih, dolgih dobah.

Konstatin Petrovič Pobedonoscev, glavni prokurator ruskega sv. sinoda, je izjavil v „Moskovskem Zborniku“ (1896), v 13. poglavju, da darvinizem ne nasprotuje krščanski veri. In to je tudi res; kajti kdor trdi, da darvinizem zanikuje eksistenco božjo, ta ali ne pozna bistva darvinizma, ali pa vedoma pači resnico. Dokler še žive logično in pošteno misleči ljudje, še ima veljavo znani takozvani logični dokaz o eksistenci božji, namreč: če vladajo v naravi zakoni, je v vsemiru red, in kjer je red, tam mora biti tudi povzročitelj redu, in če je povzročitelj redu, je Bog. Ker vladajo zakoni, je red, in ker je red, je povzročitelj redu in torej je Bog. Ker pa darvinizem uči, da se godi v stvarstvu vse po določenih zakonih, ne zanikuje, temveč še celo potrjuje eksistenco božjo. Seveda kdor hoče najti v vsakem jajcu dlako, ta jo najde, kakor so v srednjem veku, v dobi preganjaja čarovnic našli skoraj v vsaki točiči las, ker so ga hoteli najti v dokaz, da je ta ali ona babura naredila točo. Še v divnih Gregorčičevih poezijah so našli brezverstvo, v darvinizmu pa bi ga ne? Zoper strah pred namišljenim brezverstvom je izvrstno sredstvo, in to je pravi, resnični napredek. Stremimo za tem po besedah velikega pedagoga Dittesa: „Ne nazaj in ne navzdol, le naprej in le navzgor“, in boljši dnevi zasijejo našemu narodu in tudi našemu stanu!

Pojem o darvinizmu navadno ni enoten; temveč ta meni pri njem le nauk, da se je človek razvil iz opice, oni zopet, da so se vse vrste rastlinstva in živalstva razvile iz enega samega enostavnega prabitja. To-le mnenje ne izhaja od Darvina. Da so se razvile vse vrste rastlinstva in živalstva iz nekaterih ali le enega prabitja, so učili in dokazovali botanik Lamark, pesnik Göthe in filozof Kant že pred Darvinom. Lamark je že l. 1809. trdil v svoji descendenčni teoriji, da vrste niso prišle tako popolne, kakor so sedaj, iz rok stvarnikovih, temveč da so se iz nekaterih prabitij polagoma razvile. Darvinova teorija, ki je zagledala beli dan šele l. 1859, torej celega pol stoletja po Lamarkovi, kaže le, zakaj so se razvile vrste druga iz druge. In to se mu je posrečilo tako izborno, da se vsa razvojna teorija imenuje po njem — darvinizem. V ožjem pomenu znači darvinizem le vzroke in učinke, pogoje in razmere, vsled katerih so se vrste rastlinstva in živalstva razvile druga iz druge ter popolnile tako, kakršne so dandanes.

Darvinizem v ožjem pomenu besede pa ne kaže le, kako in zakaj so se vrste razvijale in popolnjevale, temveč tudi, kako se še spreminjajo in razvijajo sedaj in kako se še bodo.

In ta darvinizem v ožjem pomenu besede hočem primerjati z vzgojo. Ne briga me, če se je človek razvil iz opice ali ne (pameten človek itak tega ne veruje. — Uredn.), mar so mi le zakoni spreminjanja in razvoja, ki jih je darvinizem tako srečno našel, ter jih sedanja veda zasleduje in izpopolnjuje, ker slični so si zakoni razvoja utelesenega sveta in način razvoja človeškega duha. Darvinizem razsvetljuje razvoj človeškega duha in človeške čudi, t. j. vzgojo s povsem novo lučjo. — Darvinizem in vzgoja! To dvoje primerjati se zdi mogoče marsikateremu paradoksnu in nekateri se je mogoče začuden vprašal, v kakšnem razmerju da sta darvinizem in vzgoja. Ko sem se v dolgih zimskih večerih vglabljal v bistvo darvinizma, vstajala mi je v mislih slika za sliko, in bil sem nemalo presenečen, ko sem uvidel, v kako ozkem, tesnem razmerju sta darvinizem in vzgoja.

* * *

Karol Robert Darwin se je narodil 12. februarja 1809. l. v mestu Shrewsbury na Angleškem. Zanimati utegne tega ali onega, da je bil Darwinov ded — Erazem Darwin — zdravnik, slaven učenjak naravoznanstva in celo didaktičen pesnik, da je torej Robert podedoval svoje duševne zmožnosti po svojem dedu, da je tedaj takozvani darvinizem na Darwinu samem pokazal svojo veljavo in moč, kar bomo slišali pozneje pri dednosti. Tudi Erazem Darwin se je že bavil z razvojno teorijo, reševal zagonetke dednosti, prilagodenja itd. Karol je študiral najprej medicino, potem pa naravoznanstvo ter je l. 1831. dovršil z odliko svoje akademične študije. Še v istem letu se je pridružil petletni ekspediciji, ki je preiskovala obali Južne Amerike. Darwin je tako spoznal Brazilijo, zahodno obal Južne Amerike in vse otoke Južnega morja. Na tem potovanju si je pridobil toliko naravopisnega in geološkega znanja, da je izdal potem zanimiv obširen potopis. Nakopal si je pa tudi vsled truda in muk, ki jih je prestal, bolezen. Vrnivši se domov na Angleško je živel sam zase na svojem posestvu in tu je spisal veleimenitno knjigo „o nastanku vrst“. Celih 21 let je ni izdal, temveč je vedno in vedno odlagal, da je nabral ogromno množino dokazov in vzgledov za svojo teorijo. Šele l. 1859. je izšla. L. 1871. je objavil potem „Pokolenje človeško in plemenski izbor“. Izdal je že celo kopo drugih imenitnih znanstvenih del, ki nas pa ne zanimajo. Umrli je 19. dne aprila l. 1882. v Dovnu pri Bekenhamu.

O nastanku in razvoju vrst je pričel premišljevat Darwin na potovanju ob Južni Ameriki, ker so mu vzbudila pozornost nekatera dejstva o zemljepisni razširjenosti organskih bitij, posebej še pa bližnje sorodstvo

nekaterih še danes živečih prebivalcev Južne Amerike z ostanki že izumrlih živali, ki so jih tam našli. Ko si je pridobil tam ogromno naravopisno znanje in je zasledil veliko množino dokazujočih primerov in pojavov, se je prepričal, da si prej omenjena dejstva moremo raztolmačiti le tako, da so se sedaj živeča bitja, če se tudi v mnogem razlikujejo od nekdanjih, vendar le razvila iz teh, in da torej ni resnična dogma o nespremenljivosti vrst, ki je bila takrat še občeveljavna. Prišedši domov, je pričel študirati spremenljivost domačih živali (posebej golobov) in kulturnih rastlin. Človek je pri teh vsled umetnega plemenskega izbora napravil toliko varietet, da se posamezne vrste vsled obilnih podvrst niti ne dajo več sistematično natanko določiti. Premišljeval je, ali ni v naravi sile, moči, ki deluje slično kakor človeška volja pri domačih živalih in kulturnih rastlinah. Prepričan je bil, da mora biti v živeči naravi faktor, ki pri naravnem plemenskem izboru učinkuje kakor človeška volja pri umetnem. Zasledil je tudi ta faktor, in to je boj za obstanek, in nakrat mu je bilo vse jasno in razumljivo.

Prvi del.

O darvinizmu.

Temelji darvinizma so:

- I. spremenljivost ali prisposobnost in prilagodenje,
- II. podedljivost in dednost,
- III. boj za obstanek ali sotekmovanje za eksistenčnimi sredstvi in
- IV. plemenski izbor.

I.

Vzrok spremenljivosti ali prisposobnosti in prilagodenja bitij so različne razmere hranitbe (Ernährung), t. j. hrane (Nahrung), topline, vremena, življenjskih razmer itd., na katere vsak organizem reagira na določen, poseben način. Vsled vpliva zunanjega ga obkolujočega sveta se navzame vsak organizem novih posebnosti v svoje življenjske pojave in oblike, ki jih ni podedoval od svojih staršev. To nam potrjuje tisoč in tisoč primerov, a ker so takorekoč samoobsebi umevni, se navadno ne brigamo za nje. — Koliko spremembe povzroči vaja ali nevaja, odvaja ali navaja, navada, dresura, aklamatazacija, gimnastika itd.! In vse to menimo, da je samoobsebi umevno. Kako vpliva na človeško delavnost toplina, na razpoloženost barva neba! . . . Naše duševno delo, delo našega uma in domišljije je po vsem drugačno, če smo pred ali medtem zavžili čaj in kavo ali pivo in vino. Naše razpoloženje, želje in naša čustva so povsem druga, če smo nasičeni ali lačni, natrkani ali trezni, če imamo polno mošnjo ali prazno . . .

Baš tako, kakor človek, se lahko spremenene tudi drugi organizmi vsled predruagačenih vplivov hranitbe. — Obliko nekaterih listnatih rakov lahko poljubno spremenimo, če jih denemo v bolj ali manj slano vodo. Znano je vsakomur, da lahko spremenimo rast in tudi celo obliko mnogih rastlin, če jih vsadimo v rodovitna tla ali v mrtvo prst, če jim več ali manj odtegnemo solnčne svetlobe, toplote in mokrote.

Vsi organizmi imajo torej lastnost, da se lahko izpremene, ali da se lahko prilagodijo gotovim razmeram.

Razločevati nam je med prisposobnostjo in prilagodenjem. Prva znači možnost organizmov, da se lahko spremenene in gotovim razmeram prilagode, prilagodenje pa znači uresničenje, izvedenje prisposobnosti.

Prilagodenje je dvojno: posredno in neposredno. Posledice prvega se pokažejo šele pri potomcih, posledice drugega pa že na individuih samih.

1. Posredno prilagodenje.

Prvi in najvažnejši zakon posrednega prilagodenja je zakon individualnega prilagodenja, namreč, da so že pri rojstvu vsi individui kolikor toliko različni. Ni dva psa, ni dve rastlini, ni dva piščanca si nista popolnoma enaka. Nikdo ne more trditi, da bi si bila brata, in četudi sta dvojčka, popolnoma enaka. Vsi organizmi se že v početku razlikujejo med seboj, četudi le v jako finih niansah in — torej ima vsak svojo individualiteto ali, kakor bi rekel, svoje osebno svojstvo.

Manj važno je pretirano ali prekoračeno prilagodenje. Vsled tega zakona so otroci tako različni od staršev, da jih v teh posebnih slučajih imenujemo spačke. (Izraza otroci in starši rabim sedaj, kakor tudi pozneje v tej razpravi v najširšem pomenu, torej ne le za človeštvo, temveč tudi in sicer še celo v prvi vrsti za živalstvo in rastlinstvo.) S poskusi se da dokazati, da rode starši sebi neenak zarod, če jih spravijo v določene izpremenjene razmere, n. pr. da se jim odtegne toplota ali svetloba, ali spremeni hrana itd. Sem spadajo vse abnormitete, kot otroci z dvema glavama ali s štirimi ali šestimi prsti na rokah ali nogah, živali s štirimi ali šestimi rogovi; potem takozvani albinizem t. j. če skoti, oziroma izvali organizem nebelobarvnega plemena mladiča bele barve n. pr. belo miš, belega vrabca i. dr.

Zakona posrednega prilagodenja še nista dovolj razjasnjena po svoji vzročnosti, a da sta eminentne važnosti za razvoj novih vrst ali plemen, kaže že ta njiju vpliv, da nekatere vrste divjih živali n. pr. večina ptic roparic, papig, potem opic, slonov, medvedov i. dr. ne skoti, oziroma ne izvali čvrstih, za življenje sposobnih ali pa niti nobenih mladičev, če se spravijo

v druge razmere n. pr. jetništvo — in da se mnogo rastlin ne oplodi več, če vzgojimo iz divjih vrst kulturne oblike, n. pr. vrtnice, nagubani klinčki i. dr., ki si jih pomnožiti moremo le ali s koreninami ali pa s cepljenjem divjače s plemenito cepiko.

2. Neposredno prilagodenje.

Bolj znane so prikazni direktnega ali aktualnega prilagodenja, to so vse posledice vaje, navade, dresure itd.

Najvišji in najbolj obsežen zakon neposrednega prilagodenja je občno ali univerzalno prilagodenje. Vsak organizem je kolikor toliko različen od svojih sodrugov že vsled individualnega indirektnega prilagodenja, a vsled naravnih posledic različnih razmer, v katerih žive, se še bolj razločijo; saj ni niti dveh bitij, ki bi živeli v istih razmerah. Življenski pogoji hrane, mokrote, zraka, svetlobe — potem življenski pogoji družbe, medsebojnosti obdajajočih individuov istega plemena oziroma drugih vrst so pri vsakem posameznem bitju različni, in ta posebnost učinkuje najprej na delovanje in delavnost, potem pa tudi na rast in obliko vsakega organizma. Čim večja je razlika življenskih razmer, tem večja je razlika med individui, t. j. tembolj značilna je individualnost bitij. Najlažje opazimo ta zakon pri kulturnih rastlinah in domačih živalih in potem tudi pri ljudeh.

Brata, in naj sta si bila v mladosti še tako podobna, se vendar v poznejših letih razlikujeta ne samo duševno, temveč tudi telesno, ako vzraste v različnih razmerah; n. pr. ta postane preprost delavec, oni pa doktor ali duhovnik, ali ako živi ta v blagostanju, oni pa v pomanjkanju. Baš tako se razlikujeta psa, katerih enega vzredimo n. pr. za hišnega čuvaja, drugega pa za lovskega psa. Pa tudi v prosti naravi lahko opazimo ta zakon povsod. V enem in istem gozdu ne najdemo med tisoči in tisoči dreves niti dveh, ki bi si bili v rasti in in obliki, barvi in številu vej popolnoma enaki.

Seveda v nobenem slučaju ne moremo za gotovo določiti, koliko te splošne razlike bitij je povzročilo občno in koliko individualno prilagodenje, a zadostujeta dovolj, da si lahko raztolmačimo splošno individualnost naravnim potom.

Zakonu funkcionalnega prilagodenja pripisujejo darvinjanci toliko važnost, da ga stavijo s temelji darvinizma v isto vrsto, a jaz sem ga potisnil sem, podredil temu poglavju radi večje preglednosti in radi mu pičlo odmerjenega prostora. — Če kak organizem v gotovih razmerah ne rabi kakega uda ali dela, oslabi sčasoma radi nerabe ter se v teku več generacij naposled izgubi, in narobe, da se vsled obilne rabe posebno močno in popolno razvije. Ako pride žival v temo, ne more rabiti

vida, pač pa tip, in ako živi vedno v temi, oslabe oči vsled nerabe, a tip se vsled rabe poostri, kakor n. pr. pri krtu in podzemeljskih ribah v Postojni. Rastline na mokrih tleh so navadno kosmate, da po dlačju izhlapevajo preobilno mokroto, ako se pa zasejejo v suha in manj mokra tla, ne morejo rabiti dlačja, se novim razmeram prilagode ter dlačje ali popolnoma ali vsaj deloma izgube. Delavec ima močne roke, plesalec in popotnik pa noge — skoraj vsi krojači, ki vedno na miru sede, so prave „šivanke“, a kovači so pravi hrusti. Divjaki in živali si ostrijo pogled in posluh v neverjetni meri, ker si ju neprenehoma vadijo v zalezovanju in preganjanju sovražnikov in na lovu po hrani.

Vsled zakona medsebojnosti ali vzajemnosti vpliva ta izprememba tudi na druge organe, da celo tudi na ves ustroj telesa. Če se pridobe daljše noge, se pridobi tudi daljši kljun, kar opazimo n. pr. pri štoklji, kjunaču . . . Če vzredimo pleme s kratkimi nogami, se skrajša tudi glava, postane „jedrnata“, kar vidimo n. pr. pri angleških svinjah in angleškem govedu. Golobi z malim kljunom imajo male noge in obratno. Goli psi imajo nepopolne zobe. Bele mačke z modrimi očmi so navadno gluhe. Če seje kmet seme gosto, ne dobi samo drobne slame, temveč tudi drobno zrnje, in obratno ne dobi le debele, trde slame, če seje redko, temveč tudi kleno zrnje. Če želimo rastlino z velikimi lepimi listi, zabranimo, da ne bo cvetela in rodila sadu, in namen dosežemo. Slepci imajo dober tip in posluh itd.

V začetku sicer enaki deli se vsled različnih vplivov različno razvijajo vsled oddaljujočega ali divergentnega prilagodenja. Obe roki sta v početku enako razviti, a desna se vsled rabe okrepi, leva pa ostane neokretna. Pri rastlinah se raztezajo sicer enaki deli n. pr. pri plezalcih različno, ako se vijejo okoli debelega ali tankega, ako plezajo po ploščnatem ali okroglem predmetu navzgor. To oddaljujoče prilagodenje se vsled dednosti utrdi — Hartig je dokazoval z merjenjem in s tehtanjem rok novorojencev, da desna roka že pri rojstvu nadkriljuje levo — in tako je ta zakon vzrok delitve dela organov, ki so se v teku generacij v tisočih in stotisočih letih tako popolnili za svoj poseben namen n. pr. oko za vid, uho za sluh itd., da jih občudujemo, kakor občuduje n. pr. zamorec-divjak lokomotivo kot nekaj nedoumnega, nadnaravnega.

Prilagodenje je brezmejno ali neskončno, ker ni meje za izpremembo organskih oblik vsled raznih zunanjih vplivov in pogojev za obstanek. Ni organa, ki bi se ne dal, četudi sčasoma v teku mnogih generacij izpremeniti — seveda upoštevati se mora konservativna dednost. Za vzgled navajam le, da se dandanes vrtnarju, ozir. živinorejcu more naročiti: želim cvetlico, ozir. goloba . . . te in te barve, te in te oblike in velikosti, s to in to posebnostjo. Sir John Sebright, izveden angleški

goloborejec, je izjavil, da „proizvede v treh letih pero, kakršno koli kdo naroči, šest let pa potrebuje, da vzredi goloba z zaželeno obliko glave in kljuna“.

Obe vrsti prilagodenja, posrednega in neposrednega, učinkujeta s časom akumulativno ali nakopičujoče. Tudi najmanjši vzrok, če vpliva dolgo časa ali večkrat, povzroči vsled nakopičenja posledic največje uspehe. Kako nerodno prime dete prvokrat, kako slab je njega prvi korak, a vsled vaje — vsled nakopičujočega prilagodenja — doseže človek celo virtuoznost v prijemanju, mahanju, hoji in tekanju. „Če dolgo sekaš, mora pasti i najdebelejši hrast“, pravi pregovor.

Ker se pa doseženi učinki vsake generacije podedujejo s podedovanimi vred, je prilagodenje tudi napredno ali progresivno. Ovčar, ki hoče dobiti ovce s posebno fino volno, izbere za pleme le iste ovce, ki imajo izmed vseh najboljše volno. In če tako izbira, dosegel bode v teku nekaterih generacij svoj namen, ker vsaka generacija ne le da podeduje lastnost fine volne, temveč vsled napredne prisposobnosti tudi napreduje v finosti volne. — Ko bi ne bilo nakopičujočega in naprednega prilagodenja, bi ne imeli n. pr. molznih in voznih krav, konjev za težko vožnjo, za ježo itd., sploh bi ne imeli toliko podvrst v vseh vrstah živali in rastlin in tudi bi ne imeli toliko in tako karakterističnih vrst organizmov sploh.

Z nakopičujočo in napredno prisposobnostjo si moremo naravnim potom raztolmačiti vse še tako sestavljene organe, kakor oko, uho i. dr., ter uvidimo, da takovzane svršnosti ali smotrnosti v naravi sploh ni, temveč zakoni vladajo, po katerih se vse vrši, se vršiti mora, in ako se jim kak organizem ne pokori, ga ugonobe, in če je tudi — „krona stvarstva“. Kant pravi: „Svršnost je prinesel na svet stoprav misleči razum, ki torej strmi nad čudežem, ki ga je napravil šele san“. („Kritik der reinen Vernunft“.)

(Dalje prihodnjič.)

Kako je učitelju delovati, da se otroci tudi zunaj šole lepo in dostojno vedejo?

Matija Heric.

(Konec.)

Primerne igre na igrališču pri šolskem postopju pospešujejo lepo vedenje.

Igre so dvojne: pri prvih se vadijo in krepijo telesne moči, čuti in duševne moči, pri drugih se blaži srce in vzbuja domišljija. Učitelj vzgojitelj si bode prizadeval, da se bodo oboje igre primerno menjavale.

Nikakor ni dvomiti, da vzbujajo primerne igre v otrocih sočutje, ljubezen do prirode, čut do reda, snage in pokorščine ter jih obvarujejo lenobe in postopanja.

Velike važnosti glede na dostojno vedenje otrok bi bile poučljive pridige po nedeljah.

V poučljivih pridigah bi navduševal katehet starše, naj vzgajajo otroke za vse lepo in dobro, naj gledajo na to, da bodo otroci mimgredoče lepo pozdravljali in odrasli jim dostojno odzdravljali, naj starši otrok nikjer ne puščajo samih, da ne postanejo skrivni grešniki zoper naravo, naj njih otroci ne zahajajo v slabe družbe, med slabe in izprijene posle, naj starši otroke uče čislati dela prirode, naj ne pusté otrok brez dela, da se ne navadijo lenobe in postopanja i. t. d.

Ne dvomim, da bi tak katehet vzgojitelj dosegel najboljše uspehe pri vzgoji mladine, pospešujoč dostojno vedenje učencev in že šole odraslih; vse učiteljstvo in še pozni rod bi se ga hvaležno spominjali.

Bralna društva.

V bralnih društvih se lahko navzoči navdušujejo za vse lepo in blago, za koristno. Tu se naj predava, kako je odraslim, zlasti staršem postopati, da bodo njih otroci enkrat poštenei, delavni in koristni državljani. Seveda se je dotičnemu učitelju za tak pouk vedno pripraviti. Narediti si mora za predavajočo snov primeren načrt. Vso snov si mora razdeliti po važnosti v več delov, ki stoje med seboj v naravni zvezi, narejajoč lepo organsko celoto.

Pri takih prilikah poučuje učitelj odrasle, kako morajo vplivati na lepo vedenje mladine. Pogovori lahko ABC dostojnega vedenja¹, ali pa ponavlja ta ABC, če so se že učenci v šoli učili glavne točke dostojnosti.

¹ Kdor se hoče o ABC dostojnosti poučiti, naj čita „Das ABC des Anstandes“, ki se nahaja v knjigi „Allerlei Hobelspäne aus meiner Werkstatt“ von Franz Mohaupt. Böhm. Leipa 1897. Druck und Verlag von Johann Künstner.

Šolske olajšave v poletnem tečaju.

Eno najvažnejših vzgojnih načel je, zabraniti pogrške, zadušiti vsako kal najmanjšega prestopka. V to svrhu je pripomoček, delovati na to, da se odpravijo šolske olajšave. Koliko razvad, koliko pregreh bi se odstranilo, koliko prestopkov bi se zabranilo in zadušilo v kali, ko bi se otroci 13. in 14. leta ne odtegovati šoli, ne prepuščali samim sebi, ko bi ne zahajali med izpridene posle in druge pohujšljive ljudi. — Te olajšave so mnogo krive, da se fanti uče ponočevanja, da postanejo hitro po izstopu iz šole ponočnjaki in dekleta se že zdaj napeljujejo k temu, da postanejo potem s 15. ali 16. letom matere v sramoto svojo in svojih staršev.

Često v 13. in 14. letu otroške dobe bi šola združena z domom mogla najbolje blažiti srca mladeži, ki se je polnih šest let poučevala, vzgojevala in vnemala za vse blago, dobro in koristno — in kar naglo, kakor strela šine iz oblakov, se iztrga iz rok vzgojitelja in učitelja svojega — in vse to po zakonu, katerega je narekoval od sovražnikov šole zapeljan kmet po svojih zastopnikih, ko še ni imel pojma, kaj mu je šola vredna.

Dragi mi sotrudniki, premotrivajte to točko, o kateri bi se dala pisati debela knjiga!

Končno sredstvo v pospeševanje lepega vedenja je strahovanje.

S strahovanjem vplivamo neposredno na voljo učenčev. S tem sredstvom torej neposredno brzdamo surova poželenja gojenčeva že pred vzgojo in med njo; njegova divjost in vihravost se morate takoj podvreči lepemu redu.

Tu ima osebnost učiteljeva in njegov ugled in vzgled največjo moč. Učitelj mora biti vzor pravega značajnega človeka, združec v sebi vse lepe lastnosti vzgojiteljeve, jekleno voljo, ljubiti resnico in sovražiti laž, biti vnet za vse lepo, dobro in resnično.

Kot vzgojitelj bo s paznim očesom opazoval in spoznaval osebnost svojih gojencev, da bo vsakega poznal do dna duše njegove; tem potom bo mu moči, že prej zabraniti in v kali zadušiti vsak pogrešek svojih učencev, nego so ga storili. Marljive in vrle učence bo vzpodbujal, da vztrajajo v čilih čednostih, malomarne pa bo v pravem času grajal. Graja za prestopke dostojnega vedenja bodi vsekdar kratka — par krepkih besedi, in konec je moraliziranja. Če se ponovi pregrešek, bo se vprašalo po vzrokih, zakaj se je storil, ter se bo temu primerno kaznoval — a ne v jezi, ampak v ljubezni; kazen bodi prestopku primerna.

Tukaj gre učitelju in vzgojitelju pomisliti, da je kazni malo v izbiro, torej ne bo za vsako malenkost takoj kaznoval, in če bo primoran ka-

znovati, bo vedel, da je kazen pravična; torej bode tudi kaznovanec prepričan, da je kazen zaslužil, tudi bode pri součencih vzbujal zavest, da je bila kazen upravičena. Učitelju vzgojitelju je v prvi vrsti treba, da se seznaní z otroško psihologijo, treba mu je natančno poznati domače okolnosti, v katerih žive učenec in njegovi starši, preden določiš upravičeno kazen.

Da se strahovanje prav in modro izvršuje, je treba vzgojnega načrta, torej bi ne bilo odveč, ako bi se ta stvar natančno preudarjala in premotrivala. Mogoče bi se dal osnovati odsek, ki bi se bavil v izdelovanju vzgojnega načrta, to bi bilo prav koristno delo.

In s tem končam.

Svojo razpravo zaključim z besedami nemškega pisatelja in sotrudnika našega, gospoda Mühlfeitha, rekoč:

„Ne vbijajmo si v glavo pretežkih nalog in ne zahtevajmo sami neizpeljivih idealov glede na nadzorovanje šolskih otrok izven šole v ta namen, da bi se šolska mladež tudi zunaj šole dostojno vedela. Kako žalostno bi bilo pravzaprav, ako bi bilo vse tako vzorno urejeno, kakor si večkrat želimo. Dokler živimo, se neprestano bojujeta nemirujoča elementa dobro in hudo. Boj mora biti, prav ta buditelj ohranjuje življenje. Kako enolično bi minevale šolske ure, ako bi ne bilo otroka, ki nam tupatam dela preglavice, da smo prisiljeni izumiti kakšno pedagoško sredstvo, po katerem ga spravimo na pravi pot. Naše moči bi zaspale, utrp-nile; nikakor bi ne občutili, kako sladko je počivati po storjenem nappornem delu!

Ne želimo si torej takih časov, kjer je vse pusto in prazno! Neko gibanje in vzbujanje moči bodisi v dobrem ali v hudem smislu bode zahtevala vzgoja vsekdar.

In vsekako najbolj miče človeka drvenje in vrvenje, nam pa nuja najmočnejša orožja obraževanje in razsvetljevanje. Z uma svetlimi meči si moramo priboriti pravi ideal. Ne belimo si glave zaradi prestopkov, katere vzbujajo viharne mladostne moči ali povzročajo socialne okolnosti; saj nam nikdo ne more predbacivati, da smo jih mi zakrivili. Naj kričé nespametni in pikolovci, da je današnja mladina podivjana, mi pa pomagajmo tam, kjer nam resnično preti npravni pogin! Bodimo uverjeni, da smo storili v popolni meri svojo stanovsko dolžnost, ako z vsemi svojimi močmi, s pravo npravno resnostjo podajamo nam izročeni mladini najboljša načela, katera ji naj bodo zanesljiv kažipot v bodočem življenju.“

V to pomozi Bog in naša dobra volja!

Stavki.

I. Vedenje mladine v starem, v srednjem in v preteklem stoletju ni bilo boljše nego je dandanes.

II. Vzrok splošnih pritožb zaradi surovosti sedanje mladine je iskati v velikem naraščanju ljudstva in v objavljenju posameznih prestopkov mladega naraščaja po javnih, šoli protivnih časnikih.

III. Sovražniki današnje šole nalagajo šoli odgovornost za vse slučaje prestopkov naše mladine, a baš se zrcali v današnji mladini sedanje stanje ljudske omike in vzgojni sistem staršev.

IV. Po §§ 21. in 25. šol. in učn. reda z dne 20. avgusta 1870 se predpisujejo učitelju vzgojni smoter glede na šolsko mladino in dolžnost, nadzorovati učence izven šole.

V. Lepo in dostojno vedenje šolske mladine zunaj šole se pospešuje:

1. z vladanjem, zahtevajočim strogi šolski red;
2. z vzgojevalnim poukom vseh predmetov, z izleti in s primernimi igrami za mladino;
3. s strahovanjem: z vzornim vzgledom učiteljevim, s pohvalo in grajo o pravem času, s kratkimi opomini in premišljenimi kaznimi;
4. z modro uporabo šolske knjižnice;
5. s strogo a milo disciplino in s krepkim navajanjem šolske mladice k dostojnemu vedenju izven šole v začetku šolskega leta;
6. z vzajemnim skupnim delovanjem šole in doma;
7. s tem, da nadzorujemo šolsko mladež po potu, posebno pa večkrat opazujemo njih početje na paši;
8. s tem, da vzbujamo v srcu šolske mladine spoštovanje do sosednega naroda in njegovega jezika v krajih, kjer se nahajate blizu skupaj ljudski šoli, kateri obiskujejo učenci različnih narodov;
9. s primernim poučevanjem odraslih po šoli prijaznem katehetu v cerkvi;
10. s času primernim predavanjem o vzgoji v bralnih društvih;
11. s tem, da se odpravijo šolske oprostitev v poletnem tečaju.

VI. Da se strahovanje pravilno in uspešno izvršuje, je priporočati, naj se izdelata modro premišljen vzgojni načrt.

Opombe o publikacijah „Slovenske Matice“ za l. 1901.

Napisal dr. Fran Ilešič.

(Konec.)

II.

„Puškin v slovenskih prevodih“.

1. Prevajajo naj se velikih umetnikov velika dela, „ki takorekoč diše po narodovi grudi, ki koreninijo tako globoko v domačih tleh, da se ne dado transportirati po volji internacionalnih agentov-lažiumetnikov zdaj sem, zdaj tja. Ali kakor hitro korenini kako umetniško delo tako globoko v kakem narodu, takoj pripada obenem tudi celemu človeštvu“.

Prevajati je treba v domačem jeziku, živi slovenščini, da teče prosta, iskrena beseda. Skuša se ohraniti individualnost izvirnika, a „fotografska pedantnost je suhoparna in moreča, samo prosti slikar ume izraziti resnično lepe poteze prirode“.

Zanimanje za Ruse se je pri nas začelo s slavnimi zmagami ruskega orožja v napoleonskih vojskah,¹ a rusko literaturo so pri nas proučavali jedva vsled ilirskega pokreta; Puškinova lira je baš takrat že utihnila. Pa tudi kasneje je Puškin med nami ostal brez vpliva, prvič, ker smo

¹ Izvajanju gosp. pisatelja naj tu dostavim: Japelj prizna v svoji rokopisni slovnici iz l. 1807., da med drugimi Slovani ni živel in ni imel prilike, delj ž njimi občevati. L. 1797. je v Naklem pri Kranju propovedoval pred Lobkovičevimi „chevaux legers“ poljske in slovaške narodnosti, ki so o njegovi propovedi dejali: „Sve razumeli jesmo“.

Več nam pove Kumerdej (v svojem slovniškem rokopisu št. 347 v ljubljanski licejski knjižnici): „Wenn andere Slaven uns besuchen, so erstaunen sie, dass in einer so weiten Entfernung von den übrigen Sprossen wir doch ihnen und sie uns so leicht und gut verständlich sind. Ich hatte Gelegenheit dabei zu sein, als sich einige Freunde, unter denen einer von der äußersten Spitze von Kamtschatka war, mit anderen meinen Freunden über verschiedene Gegenstände in ihren slavischen Sprache: besprachen und sie wunderten sich über die Maßen, dass sie in einer so weiten Entlegenheit in ihren Sprachen . . . verstanden werden . . . Ein Gleiches geschah von denjenigen des Gefolges Ihrer kaiserlichen Hoheiten des Großfürsten und der Großfürstin von Rußland, die wir 1782 in Laibach zu besitzen die hohe Gnade hatten, die sich mit einigen jungen Leuten in Gespräche einließen: sie verlangten mit Sehnsucht etliche unsere Bücher, um sich um die Beschaffenheit der Sprache näher zu erkundigen . . . Diese und dergleichen Auftritte belebten aufs neue meine schöne, von Jugend auf gehabte Begierde, meine Muttersprache nach Kräften zu bearbeiten . . .“

Japelj in Kumerdej sta tudi poslala svoje prispevke v Peterburg, ko je carica Katarina II. jezikoslovce pozvala k sotrudištvu pri nameravanem občem rečniku.

dobili bore malo dobrih prevodov iz njega in ker pri nas do danes ni bilo razuma za pomen prevodov.

2. Slovenski ljubitelji Puškina, ki so nam po raznih časopisih poročali o njem in ga priporočali, so nam podali „malone same biografije in hladnovroče slavospeve“, a „naloga slovenskih ljubiteljev Puškina ni bila . . . nič drugega, nego čitati Puškina s slovenskim srcem in slovenskim čutom. In potem: iskati v sferah njegove poezije nove, slovenske vidike, odkriti slovenskega Puškina . . . Nezmislno je vsiljevati nam vsega Rusa, čegar zategnjenih, enoličnih, mirnoglobokih spevov ne umemo več. Ali kolikokrat se oglasi v tem morju idej, prikrite strasti in mogočnega življenja čudovita struna, tako mehka in domača, kakor babičina bajka na božični večer! Hkratu se začuti rahla vez starih tradicij, še nejasna slutnja, dih nove umetnosti slovanske, ki se je blažila na vseh izvrstnikih evropskih takrat, ko mi še nismo živeli življenja duha. — Te žarke bi bili morali loviti slovenski odkrivatelji Puškina, ti odsevi naj bi bili osvetili slovensko lepo knjigo . . . Tako bi bili dobili domačega Puškina in uživali bi bili slovanskega pesnika pred svojo dušo, ne pa samo njegovo slavo pred inostranci“.

3. V tretjem poglavju presoja g. pisatelj posamezne prelagatelje in prevode.

* * *

S stališča psihološkega razvoja („vzgojnega“ stališča) je tem izvajanjem Prijateljevim le pritrrditi in sicer

a) v stvarnem oziru: začelo naj bi se prevajati s slovenskim Puškinom, to je, s tistimi njegovimi proizvodi, ki so po splošnem obzorju, po mišljenju in čuvstvovanju občinstvu najbližji.

A naglašam: začelo naj bi se s slovenskim Puškinom, in nikakor ne pristojam ob trditev Prijateljevo: „Nesmiselno je vsiljevati nam vsega Rusa, čegar zategnjenih, enoličnih, mirnoglobokih spevov ne umemo več“; zakaj treba je kakor povsod tudi tu napredovati, to je, upoznavati občinstvo z njemu še tujim svetom, seve stoprav tedaj, ko se je to-le ob odmevu „babičinih bajk“ pripravilo za novo snov.

„Slovenski“ Puškin je priprava, uvod, a „ruski“ Puškin je podavanje nove tvarine.

In novega se je tudi treba učiti; ni dovolj samo obdelovanje značnega obzorja. Za analizo mora priti sinteza. S tem psihološko-didaktičkim načelom naravnega napredka se ne sklada Prijateljeva trditev; za to je nevdzdržljiva.

Škoda, da nam g. Prijatelj ni povedal, v katerih proizvodih Puškinovih odmeva slovensko-slovanska struna. Iz tega bi tudi spoznali, kaj vse se mu zdi slovensko v Prešernu.

b) Načeloma je pritrđiti izvajanjem Prijateljevim tudi glede na jezik, ki bodi domača, s čuvstvi spojena, iskrena beseda.

Zoper to je grešil Koseski, ki ni znal ne narodnega govora ne knjižnega jezika in je prevajal „s slovarjem v roki, besedo za besedo; in vse, kar je pel, je pel slovar, a nikdar Koseskega srce“.

„Lamurskega jezik je posredovalna rusko-slovenska mešanica, ki more služiti k večjemu kakim — zbliževalnim poskusom, — ne pa poeziji. Prevajalec se krčevito prijemlje ruskih izrazov, iščoč v slovenščini besedi z odgovarjajočimi koreni. In vsaka v korenu sorodna beseda mu je dobrodošla, naj tudi pri nas pomeni vse kaj drugega, nego podobna ruska“. Ta zadnja navada — brezdvomno napaka — je plod neznanja in površnosti.

S čim pa naj po Prijateljovem nazoru pisatelj - prevajatelj krepí svoj jezik?

Ker g. Prijatelj naglašá „domači jezik“, bi pričakovali, da pride s „potnimi torbami“ naših dialektologov, a v istini zavrača „provincijalna polja raritet“ (str. 84); posebej še pravi o Mencingerju, da — valjda v svrhu žive koloritnosti — spravlja „v kurs leksikalne besede, uživajoče sladek mir v Pleteršnikovem slovarju, da gre nadomestovat prevaro z ‚okano‘, dim s ‚čad‘, dež z ‚lijak‘, druhal z ‚glota‘; to raznobarnost množí vrhutega prgišče lokalizmov in neologizmov iz slovarja...“¹

Kdor pa ne pristojá ob Levstikove besede: „Zaklad slovenščini je zmirom še kmet in ljudstvo zunaj mesta“, mora reči: „Že je dospelo naše slovstvo do tiste stopinje, da se človek do dobra izučí jezika iz golih knjig“. Toda g. Prijatelj pravi na str. 86.: „Nekdaj so nas učili jezika pisatelji, a ta čas je minil: sedaj moramo poslušati narod, če nočemo, da ustvarimo okorelo brozgo, ki jo bo umel samo izgubljeni pisar v uredništvu kakega političnega lista“.

Zavračajoč provincijalna polja raritet, a zajedno vevajoč, da je treba poslušati narod, g. Prijatelj nasprotuje samemu sebi. Ali misli tam na posamezne besede, tu pa na slog? Ali pa so mu razen enega in onega kraja vsi drugi kraji „provincije“?

Ako pa ne gledamo na to opreko in vzamemo v obzir le misel, da moramo sedaj poslušati narod, najsi so nas tudi doslej učili jezika pisatelji, brž spoznamo, da je to načelo nenaravno.

Psihološki naravno je načelo: posnemaj kmeta, dokler ti spričo svojega obzorja more biti voditelj; poslušaj dotlej njegov govor; potem pa prestopi višino njegovega stališča in ga povzdigni više! Pridobivši si

¹ Glede na lokalizme popolnoma pritrđujem g. Prijatelju. Prim. o tem moj spis „O pouku slov. jezika“ (79). Le narodne igre in humoristični spisi kažejo lokalni značaj tudi v jeziku.

temeljev od njega, si pred njim zgradil zgradbo, novo stavbo, stoječo na njegovih tleh, a vidno dalje na okrog, nego se vidi njegova koča: to je šola, v koji učiš ti njega! Najprej se učiš ti od kmeta, potem naj se uči on od tebe — to je naraven napredek!

Tako se je v istini tudi razvijal naš jezik. Če se je pri tem vtihotal nemški vpliv ali so bile vedoma sprejete posebnosti drugih slovanskih jezikov, ali naj sedaj vse to spet izpulimo? S teoretičnega stališča bi niti germanizmov ne bilo treba puliti, ako so se vkoreninili in postali obča last; a tujstva ne potrebujemo v jeziku. Zoper posebnosti jezikov drugih Slovanov pa se boriti, ako so že vobče sprejete, vobče umevane, aklimatizovane, to je herostratsko, nazadnjaško delo, ki želi nazaj zavrteti kolo slovanskega napredka v 19. veku.¹

In činjenice kažejo, da dosedanji knjižni jezik vkljub mnogim neslovenskim, a slovanskim sestavinam kmetu ni „okorela brozga“; za to pa je nepotreben Prijateljev klik: à la nature!

Ta poziv Prijatelj se didaktično da tako-le izraziti: učenec se je naučil nečesa novega in ume tudi to, a ker je s tem prekoračeno njegovo dosedanje obzorje (individualnost = dosedanja omejenost), zato naj vse spet pozabi!!

Iz tega se jasno razvidi nenaravnost Prijateljvega načela. Ker je nenaravno in napredku škodljivo, zato se mu moremo in moramo upreti. Šola pospešuj napredek in gradi bodočnost, ni ji pa naloga oživotvarjati neplodnih načel teoretičnega jezikoslovja, ki gleda le na to, kaj je bilo in kaj je.

Kakor v vsakem vprašanju tako postane tudi v tem zmešnjava, ako ga motrimo preobče in ne ločimo njega bistveno različnih sestavnih delov.

a) Brezdvomno je, da se človek najbolj spotika ob metežu oblik in sicer oblik besedi in stavkov. Zato žali naš jezikovni čut, kdor ne rabi nam običajnega oblikoslovja, kdor se ne drži naše skladnje.

b) Drugače pa je z besedotvorjem; posamezna manj znana ali neznan beseda nič ne moti. Nenavadne oblike, nenavadna razpostava besedi te lahko zadene v vsakem stavku, te takorekoč pika neprestano. Neznane besede te srečajo le zdaj pa zdaj. Nevede in igraje si prilastiš iz menjajočih se zvez njih pomen. Današnja knjižna slovenščina obsega pred

¹ Učitelji slovenščine se radi spotikajo ob besedah, ki diše po srbohrvaščini. Klasičen zgled za to: Dijak rabi besedo ‚zapad‘, a profesor ga zavrne: ‚Ne ‚zapad‘, ampak ‚zahod‘; ‚zapad‘ je bolj hrvaški; Slovenci pravimo ‚zahod‘; to pomeni v hrvaščini — ‚stranišče‘. Profesor je namenoma protežiral besedo, ki loči, namesto one, ki druží, pa protežiral še celo besedo, ki v slov.-hrvaški družbi zbudí — vonjavo dvoumnost!!

Takemu početju se je upreti in po tej negativni strani velja posebno moja misel: Bližajmo jezik srbohrvaščini!

vsem kranjski jezikovni zaklad, kojega velik del ni znan n. pr. v severno-iztočnem kotu Štajerske, in vendar se mu je tamošnji narod igraje privadil. „Nerazumljivo brozgo“ dobimo le z mešanjem oblik in slogov, ne pa z uvajanjem nedomačih izrazov.

V nobenem narodu ni človeka, pisatelja, ki bi razpolagal z vsem jezikovnim zakladom, mnogo pa jih je, ki vladajo z dovršeno obliko. Vkljub temu in radi tega so narodni klasiki.

Činjenica je, da je slovenski jezik brez pogube sprejel lepo število hrvaških in drugih slovanskih besed, ki so dobile mesto tudi v Pleteršnikovem slovarju. Kdo se dandanašnji spotika nad besedo „točka“, nad besedo „urad“, „odgoditi“ (ki je jedva pred par leti sprejeta)? In celo g. Prijatelj je v „Zvonu“ 1902, str. 350., prinesel hrvaškega „lupežnika“.

Tako se bode razvijal naš jezik i nadalje. „K sreči je razvoj jezika vzvišen nad vsemi preskrbno gradečimi, stiskajočimi ... mojstri in nemojstri“, bi lahko dejal s Prijateljevimi besedami. Vedno živahnejši stiki zlasti s Srbohrvati bodo pokazali svojo moč, najsi bodo predstavniki izključno kmetsko-slovenskega stališča zadovoljni ali ne. Kajpada bodo pri tem svojo važno vlogo igrali od g. Prijatelja prezirani „izgubljeni pisarji“ v uredništvih političnih listov, vobče pišoče mase, pa učitelji slovenščine po srednjih šolah.

Se-ve tudi tu se je držati izvestne meje in polaganega podavanja nove tvarine. Zlasti je razločevati prozo od poezije. Tale zadnja sme in more rabiti le izraze, ki so takorekoč z materinim mlekom prisvojeni ter s prvotno živostjo, s toplim čustvenim ozadjem združeni. Kadar pa gre le za misel kakor v znanosti ali politiki, tedaj ne gre več za prvotno slikovitost besede. Najboljši pesniki rabijo preprost jezik, jezik, kakršnega govori ljubeča mati z otrokom, kakršnega ume i srce dece pri igri, a znanstveniki govore jezik, ki je različen od one mlade preprostosti. Poezija mora biti v širšem smislu poljudna, nego je to znanosti potrebno in mogoče. Tale je vselej nekoliko visoka, „učena“; s težavo kleše skalo spoznanja, kreše iskre mišljenja; za njo pa stoji poezija ter iz njenega dela ustvari kipe, vzpali plamen fantazije in čuvstev. V največjih pesnikih je poezija sicer prehitela znanost, filozofijo, a je s tem tudi izgubila svoj poljudni značaj.

Jezik znanosti bode uglasila šola in politična javnost, da preide v meso in kri mlajšega naraščaja.

Kar se tiče ruskih besedi, sem tudi jaz z g. Prijateljem teh misli, da nas ne bodo rešile; zakaj ruščina bo pri nas vselej le last izobražencev kot kulturni jezik, a rešiti nas utegnejo srbsko-hrvaške besede, ako ne bomo slepi za svoj prid.

Dne 9. junija l. 1848. je govoril dr. Kočevar kot zastopnik štajerske Slovenije v hrvatskem saboru tako-le: „Združitev (s Hrvati) je naša vroča želja in se bo zgodila, brž ko bomo sposobni za njo, ko se bo narodno mišljenje popolnoma razvilo in okrepiło.“ Tega kulturnega smotra ne smemo izgubiti nikoli iz vidika. Marsikateri pravijo s Prešernom: „Bomo videli, kaj pride!“, a morali bi govoriti: „Bomo delali, da pride!“ Zakaj naj bi pasivno čakali, da samo drugi določujejo smer dogodkom?

V imenu vseh, ki so blaženo zadovoljni z našimi razmerami, govori Cankarjev arhitekt Tratnik (v letošnji „Zabavni knjižnici, Tujci“, str. 46—47): „Pustite ta dolgočasni šmarn oder gehen sie selbst hinunter und reformieren Sie! Was mich betrifft, jaz živim tukaj . . . jezik pri umetniku ni glavna stvar; der Charakter macht's, das Unbewußte“.

Tratniki zlagajo slovenske in nemške pesmi, uživajo in čakajo . . . pri tem pa plavajo, kam?

Ali si Sloveno-Hrvat ali pa Sloveno-Tratnik!

III.

Pravopis Matičinih publikacij je žalibog iz večine „bravski“. Celo proti ustanovitvam Pleteršnikovega slovarja in Levčevega pravopisa se piše: **vkvarjati se, vgibati, vgeniti** itd.

Kdo ne bi brž na prvi pogled dal prednosti pisavi: „**ustraiti**“ pred pisavo „**vstraiti**“! Seve eden' dobiček (!) imamo od te zadnje pisave, tega namreč, da se s tem — oddaljimo od srbohrvaščine!

Sedaj ko so se avstrijski Nemci v pravopisu pod ministrskim pokroviteljstvom zedinili z rajhom, sedaj mi iztikamo svoje samoslovenske posebnosti, da bo vsaj pravopis ideja naše samostalnosti . . .

Tolikega separatizma bi Matica ne smela gojiti sedaj, ko se nadejamo ožjih zvez med njo in Matico Hrvatsko.

Ugodno pa se me je dojmilo, da je „Zab. knjiž.“ letos prinesla prevod iz ruščine. Doslej smo pogrešali „Slovenske knjižnice“, kakršno izdaja Matica Hrvatska.

Ta preobrat pozdravljamo pri Matici Slovenski kar najiskreneje ter se nadejamo od njega najlepših uspehov.¹

¹ V „Književnem drobižu“ iz l. 1839. je g. Šlebinger izmed štirih iz nemščine prevedenih pesmi Šerfovih dal ponatisniti legendo „Sv. Martin“. Ta snov se je v nemščini večkrat porabila za verze. V „Erstes Sprach- und Lesebuch für katholische Volksschulen im Kaiserthum Oesterreich“ (1853) nahajam eno tako pesem. S Šerfovo pesmijo pa se po glavnih dogodkih ujema legenda Castellijeva (Gedichte, Wien 1848, III. 52—54).

Opombe k Prešernovi literaturi v Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva.

Odkar imamo Glaserjevo Zgodovino slovenskega slovstva, je delo slovstvenega zgodovinarja zelo olajšano; v prilogi dodana literatura mu pove, kaj in kje se je že pisalo o tem ali onem slovstveniku. Žal, da Glaserjevim podatkom ni zaupati, vsaj v Prešernovi literaturi (Gl. II, 237—238) je mnogo pomot.

Pred vsem je izpuščeno marsikaj, tako iz Lj. Zv. 1881: Prešeren in Jenko v Italijanih 739, Prešeren in Levstik v Rusih 740, Prešeren v Nemcih 55; Lj. Zv. 1889: Andrej Fekonja: Prešernov „Narobe Katon“ 510; Lj. Zv. 1890: Prešernove pesmi v italijanskem prevodu 124, 447; Slov. Nar. 1874, 286, 277.

Nekateri članki so citirani le spredi v opombah k besedilu, a ne vselej pravilno; članek „Še eden epigram Prešernov“ (Lj. Zv. 1881, 250) je naveden brez strani, Črvov članek o Senanu je v Slov. Nar. 1884, št. 205 in 206, ne 201. Akrostihon v sonetih je razkril Pintar v Lj. Zv. 1889, 305, ne 705.

Članek „Prešeren gratulans“ je citiran spredi pod besedilom s krivo stranjo 377 (namesto prave 375) in zadi v literaturi, a tudi tu s krivo stranjo 351.

Večina podatkov je v prilogi, a mnogo jih je pomotnih; tako Lj. Zv. 1881, 49, 110 nima nič o Prešernu, pač pa 1882 na istih straneh; to pomoto ima že Zvon 1888, 301, op.; članka „Kaj je važnejša vsebina Prešernovih pesmi?“ ni v Slov. Nar. 1874, 226, sploh ga v tem celem letniku nisem našel, takisto ni nič o Prešernu v Slov. Narodu 1875, 235. Dr. Pajkov spis „Iz Prešernove zapuščine“ je v Zori (ne v Zv. = Zvonu) l. 1876, ne 1875; njegov spis „V spomin Franceta Preširna“ je v Zori 1874, ne 1877. Glaser navaja dva spisa „Anast. Grün in Fr. Prešeren“, enega iz Slov. Nar. 1876, 23. sept., drugega iz Slov. Nar. 1876, št. 218, prvemu je baje avtor J. pl. Kleinmayer, drugemu Lj. D.; faktično pa je Slov. Nar. 1876 z dne 23. sept. in št. 218 isti Narod in se v njem nahaja le spis Lj. D. — P. Škrabčev „Prešern“ je v Kresu 1881 od 520—525 (ne 525—529). Tomo Zupan je pisal „Iz Preš. življ.“ Lj. Zv. 1881, pa ne na strani 16 in 261, ampak 30, 271. Članek Šumijev „Plemeniti Prešerni“ je v Lj. Zv. 1883, 605, ne 603, Ern. Jelovškove „Prešern človekoljub“ je v Lj. Zv. 1883, 595, ne 395. Prešernov list iz l. 1834 je v Lj. Zv. 1886, 314. Stritarjeva pesem „Prešernova oporoka“ seveda ne more biti v Lj. Zv. 1875, 177!

Spredi v besedilu čitam na strani 149: „Leta 1833. so se prikazale ‚gazele‘, ‚glose“; pač samo ena glosa! nadalje: „— z romanco: ‚Od dohtarja in učenca“ se konča 4. zvezek ‚Kranjske Čbelice‘; kaj je ta romanca ‚od dohtarja in učenca‘? to sta vendar dve romanci, ena je ‚od dohtarja‘, druga ‚od učenca‘. In nikakor ni res, da bi se s tema romancama končal 4. zvezek Kranjske Čbelice sploh ali se končale Prešernove pesmi v njem posebej, marveč nahajaš tam po vrsti: glosa, 6 sonetov (od ‚o Vrba‘ do ‚Čez tebe več‘), Romanca od dohtarja, Romanca od učenca, Strunam, gazele in s tem končajo (na strani 24.) Prešernove pesmi; od 25—94 so proizvodi drugih pesnikov.

Dr. Fr. Ilešič.

Paberki iz socijalne pedagogike.

Piše Iv. Šega.

„Ne za šolo,
temveč za življenje se učimo“.

Zahteva zadnjih desetletij devetnajstega stoletja, kakor tudi pričetek dvajsetega stremi za tem, vse človeško življenje in delovanje urediti po zakonih družabnosti ali socijalnosti.

Vse vede brez razločka krenile so na socijalno pot in dandanes se pri raznih strokah človeškega znanja ne ozira več na posamezen „individuuum“, temveč na celokupnost človeštva, na človeško družbo kakor tako.

In cilj vseh ved in vsega delovanja nosi znak: socijalizma; socijalna ekonomija, socijalno pravo, socijalna umetnost, socijalna etika, socijalna psihologija itd., to so vede, o katerih se je v najnovjšem času že prav mnogo pisalo in se še piše. O vseh teh vprašanih se razmotriva v dvajsetem stoletju le s socijalnega stališča, in posebno socijalna ekonomija je znanost, ki se je povzpela — lahko trdimo — do polovice svojega pota in ravno socijalna ekonomija povzročila bo v družabnem življenju ono revolucijo — sicer ne v tako krvavem smislu, kakor svoj čas francoska prekucija — na podlagi katere se bode preosnoval ves človeški sestav, ves družabni razvoj človeškega delovanja. — Vse človeštvo — hote ali nehote — hrepeni ravno po preosnovi svojega ekonomičnega stališča in sicer ta preosnova temelji v prvi vrsti na zakonih družabnosti, socijalizma.

Ker so vse vede krenile na pot socializma, si je izbrala v najnovejšem času isto pot tudi — pedagogika. Nastala je nova struja v pedagogiki — socialna pedagogika.

Socialna pedagogika sicer sama na sebi ni novost, zasleduje se jo že lahko od onega časa, odkar je pričel človek pečati se z vzgojeslovjem, a stala je nekako v ozadju — ker se je vzgoja ozirala v prejšnji dobi le bolj na osebnost, „individuum“ posameznika, nikakor pa ne na socialne momente — vsaj v onem smislu, kakor se je pričela baviti ravno v najnovejšem času.

Kakor pa vzbudi vsaka „novotarija“ mnogo „pro“ in „contra“ zagovornikov, tako jih je vzbudila tudi socialna — pedagogika. Mnogi vidijo v nji nekako „nebodijotreba“ in jo pobijajo z vso strastjo svoje peresne moči, ker so principijelno največji nasprotniki vsakega pojavnosti, ki ima le količkaj skupnega z imenom „socializem“, kajti ti „mnogi“ si ravno domišljujejo iz prepričanja ali pa iz zaslepljenosti — da morajo pobijati vsak pojav na družabnem polju, ki se identificira s pojmom „socialnosti“. A mnogo je pa zopet priznanih pedagoških veljakov, ki se zavzemajo s pravo gorečnostjo ravno za „socialno pedagogiko“ in ji obetajo najlepšo bodočnost.

O „socialni pedagogiki“ kot vedi navstala je že cela literatura — sicer ne toliko v Avstriji kakor pa v Nemčiji in Franciji, — seveda „pro“ in „contra“. In ker smo se že namenili pisati o „socialni pedagogiki“ nekoliko obširneje, podajamo v prihodnjem članku nekaj zanimivih pojavov teh „pro“ in „contra“ zagovornikov.

Praktično izvrševati se „socialna pedagogika“ še ni pričela v onem obsegu — kakor bi bilo pričakovati po znanem izreku, da „novost vleče“. Nekatero državo so že krenile ravno na poti šolskega pouka na stran zahtev „socialne pedagogike“ — vede ali nevede — to je še vprašanje časa, katero se bode v najkrajšem času rešilo.

O Nemčiji, kjer je ravno največ zagovornikov in privržencev „socialne pedagogike“, vemo, da je vede krenila na stran „socialne pedagogike“, kajti v preosnovi „učnega načrta za učiteljsišča“, izdanega dne 1. julija 1901. l., se odločno zahteva, da se mora pri pouku iz domovinoznanstva ozirati v prvi vrsti na socialni razvoj in socialne zahteve naroda.

Švica si je že leta 1831. postavila določilo v svoj šolski zakonik, da naj se v šoli otroke posebno „mit den Rechten und Pflichten des Bürgers bekannt machen und sie zur Wahl eines Berufes vorbereiten, wodurch sie ihren Mitbürgern nützlich werden“.

Istotako stremi Francosko na šolskem polju za cilji, ki jih zahteva „socialna pedagogika“ — in temu se ne smemo čuditi, kajti ravno ta država je dala takorekoč glavne stebre „socialni pedagogiki“.

Žal, da v Avstriji, „posebno pa na jugu, ne stremimo še kreniti na pot „socijalne pedagogike“, kajti pri nas smo še vedno na stališču — ravno z ozirom na šolske težnje — da bodi šola in šolski pouk v prvi vrsti nekak „Versuchskaninchen“ za razne metode — in pri teh metodah, ali recimo pri pouku naj se ne gleda na končni efekt, na cilj pouka, in na kakovost pouka, temveč le na — metodo. Kaj in koliko dosežemo z edinim naglaševanjem „metodike“ — o tem nas prepriča prihodnjost, a zahtevati smemo z ozirom na metodo: ta bodi prosta!

Predno se pa hočemo lotiti naloge, koju smo si postavili s pričujočo razpravo pod naslovom: „Paberki iz socijalne pedagogike“ — rešiti nam je še dvoje vprašanj, namreč:

1. Za čem stremi „socijalna pedagogika“ in
2. v koliko se ločijo zahteve „socijalne pedagogike“ oziroma kako in v čem se zlagati zahtevi „socijalne pedagogike“ in „individualne pedagogike“.

Ti dve točki rešiti bodi naloga prihodnjega članka.

K sklepu tega članka pa podajemo še vire, katere smo rabili pri sestavi članka: Paberki iz „socijalne pedagogike“:

- I. Th. Vogt, Prof.: Jahrbuch des Vereines für wissenschaftliche Pädagogik. 31. letnik. Dresden 1899.
- II. Dr. Th. Kistiakowski: Gesellschaft und Einzelwesen. Berlin 1899. O. Liebmann.
- III. Natorp P.: Platos Staat und die Idee der Socialpädagogik. Berlin 1895.
- IV. Dr. K. A. Schmidt: Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens.
- V. Bergemann, dr. Paul: Aphorismen zur socialen Pädagogik. Leipzig 1899.
- VI. Bergemann, dr. Paul: Über Volksschulen. Wiesbaden 1896. 51. zvezek.

(Dalje prihodnjič.)

Pregovori in izreki ter glasovi o škodljivosti čezmernega uživanja alko- holičnih pijač.

Anton Kosi.

Strašni nasledki alkoholizma in pijančevanja vobče, zlasti pa žganje-pitja, katero se žal tudi med našim ljudstvom vedno bolj širi, kličejo glasno po pomoči. Boj proti pijančevanju, osobito pa boj proti žganjski kugi je postal torej neobhodno potreben. Družbe zmernosti, ki se snujejo po raznih krajih, in ki so si postavile za nalogo, potlačiti v ljudstvu podlo strast pijančevanja, so sicer velikega pomena, a te vse ne bodo imele pravega haska in povoljnega uspeha, ako se alkoholizem že v kali ne zamori, t. j. ako se ne položi že v otroška srca seme pouka o škodljivosti alkohola in o ostudnosti pijančevanja. V tem oziru čaka torej ljudsko šolo zopet lepa in imenitna naloga, da vpliva na mladino.

Mnogo je sredstev, s katerimi more vesten in za blaginjo ljudstva vnet učitelj vplivati v šoli na deco, da se zabrani ali vsaj deloma zajezi potom ljudske šole strast pijančevanja.

Pričujoči sestavek nima namena navajati v tem oziru podrobnosti ali razkladati o izdatnih navodilih, dasi se pisec pričujočih vrstic že dlje časa precej intenzivno peča s tem vprašanjem (o tem morebiti na drugem mestu), pač pa hočem podati v naslednjem nekoliko pregovorov, izrekov ter raznih drugih izjav razumnih mož, ki so zvečine po lastnem raziskovanju spoznali pogubni vpliv alkohola, oziroma pijančevanja.

Mnogo je predmetov v ljudski šoli, kjer more učitelj otroke v tem oziru poučiti, oziroma svariti pred pogubo, ki preti onemu, ki se uda pijančevanju, zlasti pa nesrečnemu žganju. Na najvišji stopnji se da doseči nekaj tudi v lepopisju, ko se pišejo razni pregovori in izreki ter pametnice. Med te lahko vplete učitelj z nekoliko pojasnjujočimi besedami včasih tudi kak kratek izrek, ki opozarja otroka na neizmerno zlô, katero povzročuje pijanost na duši in telesu, na časnem imetju v občini, družini in državi. Da tako ravnanje v šoli ni brez uspeha, o tem bi lahko povedal pisec teh vrstic nekaj iz svoje izkušnje. Toda danes mi je „Popotnikove“ bralce seznaniti le z nekaterimi pregovori ter izreki in izjavami odličnih mož, katere sem pobral — proučevaje vprašanja o boju ljudske šole zoper alkoholizem — iz raznih knjig in spisov, nekaj pa tudi iz naroda samega. Evo jih!

Žeja je v naših časih najbolj vzrok, da ljudstvo zdivja in postane surovo; ni hujšega sovražnika, kakor je pijančevanje . . . tukaj se mora nastaviti sekira. (Medach pl. Kiele.)

Alkohol je trajna kuga. (Dr. Bär.)

Pijančevanje je mati vseh zločinov in hudobij. Ono zmede glavo, občutke in jezik, ono se vrže pogubno na vse telo. Najprej mu podleže sramežljivost; ono potratí čas, je sramotna bolezen, mori nravnost, je nečast življenja, poguba duše. (Sv. Avguštín.)

Pijančevanje je glavna zapreka, da se ne more odstraniti že obstoječa revščina, in glavni vzrok, da se širi uboštvo. (Dr. Bär.)

Na dan, ko bo izginilo pijančevanje, bo izginila polovica uboštva. (Picard.)

Zavoljo pijanosti jih je že mnogo pomrlo; kdor je trezen si daljša življenje. (Sir. 31, 30.)

Pijanec je več en trpinec. (Slov. pregovor.)

Vino še modrca znori. (Slov. pregovor.)

Strastna navada, težka klada. (Slov. pregovor.)

Zmerno jesti in piti, to je zdravo za dušo in telo, pa tudi za mošnjo. (Slov. pregovor.)

Stara navada, železna srajca. (Slov. pregovor.)

Pij, pa pameti ne zapij! (Slov. pregovor.)

Kdor preveč pije, temu se po glavi vije. (Slov. pregovor.)

Kdor preveč pije, malo popije. (Slov. pregovor.)

Kdor po malem pije, veliko izpije. (Slov. pregovor.)

Kdor preveč pije, sam sebe zalije ter si zdravje in premoženje potopi. (J. Volčič.)

Pitni bratje v mladosti, siromaštva svatje v starosti. (Slov. pregovor.)

Zmernost v jedi in pijači je najmenitnejši pripomoček trdnega zdravja, srečnega in dolgega življenja. (J. Volčič.)

Pijančevanje je sovražnik modrosti in privede do norosti. (Pitagor.)

Pijanec se preobrne, kadar se v jamo zvrne. (Slov. pregovor.)

Kdor je pil, bo pil. (Francoski pregovor.)

Pijančevanje odpira vrata vsem strastim. (Sv. Avguštin.)

Ako hočeš veliko let šteti, moraš od mladega zmerno živeti.
(Slov. pregovor.)

Kakšno življenje ima ta, ki ga krajša s pijančevanjem?
(Sir. 31, 33.)

Zloraba opojnih pijač pospešuje razne bolezni, ovira celitev ran in operacije. (Izjava zdravnikov na pariškem vseučilišču.)

Varujte se, da vaša deca ne bodo preobložena v požrešnosti in pijanosti. (Luk. 21, 34.)

Starši in odgojitelji! Zgodnje napeljevanje k treznosti in zmernosti je tako potrebno, da bi bil sicer brezuspešen ves vaš drugi trud, ki ga imate za otroke. Delajte, kar hočete: dajajte jim še tako lepe svete, svarite jih, prosite jih, jokajte se nad njimi: vse, vse bo zastonj, ako postanejo neizmerni pijanci! (Dr. Josip Lesar.)

Zločin je, če trdi kak zdravnik, da vino redi. Alkohol je sicer semtertja prijetna dražilna snov, ali strup ostane na vsak način in popolnoma prav imajo oni, ki trdijo, da človek ne potrebuje alkohola. (Prof. dr. Nothnagel.)

Starši, ki ponujajo svojim nedoraslim otrokom opojne pijače, bi si morali zapisati nad durí svoje hiše: Šola za prihodnje pijance in hudodelnike. (Dr. Josip Lesar.)

Deci in sploh mladini je vino kakor vsaka druga alkoholična pijača, škodljiva, za starost pa je kupica vina to, kar mleko za deco; krepča želodec, oživlja čutnice, razveseljuje srce, pa le temu starčku, ki ga v mladostnih in moških letih ni užival čezmerno. (Dr. Josip Vošnjak.)

Ne bom krivega zadel, ako trdim, da med krčmarji na kmetih jih več ko polovica umrje na boleznih vsled preobilno zavžitih alkoholičnih pijač. (Dr. Josip Vošnjak.)

Žganje je tekoči ogenj. (Dr. Hufeland.)

Kar dela blatna voda travnikom, to dela žganje človeškemu rodu. Iz žgalnega kotla vre siva plamnjeva voda in se po svetu razliva, zaliva hiše in topi rodovine, polni ječe in bolnišnice, na onem svetu pa pekel, ki si ga žganjepivci sami prižigajo. (Slomšek.)

Vinska korajža vesela, žganičja pa žalostna. (Slov. pregovor.)

Rad bi videl, da bi šlo žganje zopet nazaj v lekarne, iz katerih je prišlo. (Windthorst.)

Ni je stvari na svetu, ki bi toliko škode naredila na imetju, miru, pameti, zdravju, veri, čednosti in zveličanju kakor žganje, ki je v prijateljstvu z vsemi grehi. (Alban Stolz.)

Potrebite krčme, v kojih žganje točijo, iz svoje srede, odpravite tarbenače, ki žganje okoli nosijo, če hočete, da blagoslov božji pri vas ostane in vas Bog ne zapusti. Varovati vam je lahko, če le prav hočete; ali ljudi žganja odvaditi vam bo gorje. (Slomšek.)

Kadar se bo poslednjemu žganjarju pečnica podrla in krčmarju, ki v krčmi žganje toči, poslednja steklenice brinjevca strla, bo šele naše delo končano. Poprej ne smemo nehati. (Slomšek.)

Pedagoški utrinki.

Iv. Šega.

LII.

Ravno kar smo dobili knjige „Šolske Matice“ v roke. Ocene o teh knjigah nočemo pisati, mislimo, da dobe knjige še dosti kritikov kakor tudi kritikastrov, a označiti nam je le par suhih dejstev, katere upamo da bodo činitelji, katerih se tangirajo — v prihodnje kolikor toliko vpoštevali.

Najvažnejša knjiga se nam vsekakor dozdeva „Pedagoški letopis“. A letopis nas ni zadovoljil, vsaj nas ne; kajti mislili smo si, da nas „Pedagoški letopis“, ki ga izda slovenska „Šolska Matica“ seznanj z najnovejšimi pojavi na slovanskem pedagoškem polju; a bili smo razočarani, ker smo naleteli skoro izključno le na nemške pojave, izvzemši par bilježk o hrvaškem pedagoškem življu. Hvalevredno izjemo dela — v primeri z drugimi — pisateljica članka: Ženska ročna dela. Pričakovali

smo torej od „Pedagoškega letopisa“, da nas le-ta seznaní izključno le s slovanskim šolstvom — in samo gradiva iz slovanskega šolstva želimo videti v prihodnje v tem „letopisu“;¹ kajti ako se hočemo poučiti o nemškem pedagoškem stremjenju, nam bode izvrstno služil Scherer-jev „Pedagogischer Jahresbericht“ — je sicer malce slan,² a vsaka knjižnica si ga lahko naroči — ali se pa, kdor je s skromnejšo hrano zadovoljen, poslužimo dobre knjige „paedag. Jahresbuch“, ki jo izdaja dunajsko pedagoško društvo, cena mu je le 3 krone. Ako hočemo biti Slovenci v istini to, kar želimo biti — del Slovanstva, no potem smemo zahtevati, da nam „Šolska Matica“ podaja pregled slovanskega šolstva, kajti slovenski učitelj že itak z ozirom na svojo $\frac{3}{4}$ nemško vzgojo raje sega po knjigi, ki mu jo nudi Nемец, kakor pa po knjigi, ki jo izdaja njegov krvni brat Slovan. Žalostna istina! Upajmo, da bo odbor „Šolske Matice“ to uvaževal.

Naravnost prestrašila nas je pa malomarnost slovenskega učiteljstva napram „Šolski Matici“. Resnično je, da teži slovenskega učitelja že prevelik davek za razna društva itd. a pri pregledovanju imenika opazili smo, da se v njem ne nahaja mnog tovariš, ki bi prav lahko „pogrešil“ onih par kronic. Svoji k svojim!

In kakor slednjo željo izražamo, da naj se knjige v prihodnosti dajo v tisk takim tiskarnam, ki bodo hitreje dovršile dano ji nalogo, in ki se ozirajo kolikor toliko na ono večino slovenskega učiteljstva, ki gmotno vzdržuje in podpira to prevažno društvo.

LIII.

Med srbskim kakor tudi bolgarskim učiteljstvom ventilira se že precej časa misel, da naj osnuje južno-evropsko slovansko učiteljstvo — ne oziraje se na mejnike — nekako znanstveno pedagoško revuejo, kjer se bodo objavljali duševni proizvodi o napredku jugoslovanskega šolstva in sicer v dotičnih jezikih, katerega govori oni narod, katerega šolstvo se ravno zrcali v dotičnem odlomku. Revueja naj bi bila mesečnik.

Kakor posnamemo iz raznih privatnih pojavov, vlada tako med Srbi kakor tudi med Bulgari precej upanja, da se posreči in oživetvori ta misel. Upajmo, da jih ne vara njih up, a kar se naše malenkosti tiče, izjavljati moramo, da smo ravno v tej zadevi največji pesimisti — ker takemu podjetju je treba dokaj podvzetnosti in navdušenosti. A če pogledamo le malce v politično zrcalo raznih slovanskih narodov, opazimo takoj, da se ona slovanska navdušenost pojavlja le o času raznih shodov, a traja le dotlej, dokler ne pridemo zopet v realno politiko — vsak na svoj dom.

Upajmo, da pokažemo ravno slovanski učitelji, kako je razumevati slovansko skupnost — slovansko solidarnost — če ne drugje, vsaj na šolskem polju, da tu ne poznamo nikakih meja, kajti **veda** bodi — **internacionalna**.

LIV.

V dobi raznih ukazov in odredb živimo. — Vsak dan nas osreči ta ali ona oblast s kako izvanredno odredbo, po kateri naj vodimo šolo, to

¹ Ta zahteva se nam zdi nekako ozkosrčna in bi ne odgovarjala programu, ki si ga je „Sl. Š. M.“ začrtala. — Sploh pa primerite svojo trditev na koncu LIII. „utrinka“. Uredn.

² Velja 12 mark.

ubogo „Mädchen für alles“, da pride do svojega cilja, do svojega smotra. Jako poučljiv se nam dozdeva ukaz c. kr. ministrstva za uk in bogočastje z dne 28. II. 1902, št. 3961, kjer se govori na dolgo in široko, kako deluj in vplivaj učiteljstvo v šoli na šolsko mladino — našo prihodnost, naš up — da se bo vzdržavala alkoholičnih užitek, kot zdravju škodljivih.

Nikakor pa ne moremo umeti z ozirom na ta ukaz onega nespornazumljenja, ki vlada med poljedelskim in naučnim ter finančnim in naučnim ministrstvom. Naučno ministrstvo izdaja odredbe, po katerih se deluj z vsemi mogočimi sredstvi proti alkoholu, poljedelsko ministrstvo pa podpira najraje taka „gospodarska“ (!!) podjetja, kjer se najbolj goji „alkoholovanje“. Naučno ministrstvo izdaja odredbe proti alkoholizmu, finančno pa izkazuje, koliko dobe posamezne kronovine vsled novega davka na žganje. Kje dobe potem posamezne kronovine nadomestilo za one velikanske vsote, katere so prejele ravnokar od alkohola, namreč: Kranjska 360.086 K 20 v, Štajerska 372.992 K 74 v, Koroška 240.370 K 45 v, Istra 25.598 K 24 v, Goriška 25.765 K 34 v in Trst 37.390 K 78 v — ako odpravimo alkohol. In slednjič kje bo dobil vojni minister oni velikanski kapital za nove „havbice“, ako se slovenski učitelji upremo vsakemu uživanju alkohola ter postanemo „udje treznosti“?

LV.

V 7. ševt. t. l. „Allgemeine Deutsche Zeitung“, ki izhaja v Lipskem, zasledili smo jako dober opis zadnje glavne skupščine „hrvaškega pedagoškega društva“. Dopis se jako laskavo izraža o delovanju hrvaškega učiteljstva sploh ter se zaključuje s sledečo opazko: „Ako pomislimo, da so ljudski učitelji na Hrvaškem in v Slavoniji najslabše plačani, kar je uradnikov, potem se moramo čuditi žilavosti, uztrajnosti in požrtvovalnosti, s katero je ustvarilo to učiteljstvo taka velika dela. Iz nič so sezidane krasne palače.“

Če se še prav spominjamo, izrazila se je pri zadnjem občnem zboru „hrvaškega pedagoškega društva“ želja — in menda se je izbral tudi dopisnik — da naj hrvaško učiteljstvo skrbi, da se društveni pojavi in društveno življenje hrvaškega učiteljstva objavljajo v nemških časopisih, ker se s tem vzbuja zanimanje i med nemškim učiteljstvom za slovanske tovariše, kajti med nemškim učiteljstvom prevladuje o jugoslovanskem učiteljstvu mnenje, da je sploh zaostalo v splošnem kulturnem oziru popolnoma, da smo najmanj za sto let zaostali kakor „eine halbcivilisierte Lehrerschaft einer halbwilden Nation“.

Tega smo največ sami krivi! Ali bi ne mogel prijeti ta ali oni tovariš, ki sicer igra mnogokrat važno ulogo kakor „eden boljših“, v roke svoje zarjavelo pero, ter očrtati v kratkih potezah ta ali oni veseli pojav med slovenskim učiteljstvom ter ga izročiti kakemu nemškemu časopisu v objavo. Mastnih nagrad ne sme pričakovati, a zadovolji naj se z zavestjo, da je storil dobro delo.

Svoje dni si je izbralo „Goriško deželno učiteljsko društvo“ kakor svoje širje glasilo nemški, jako razširjeni učiteljski list — tiska se v 14.000 izvodih — „Deutsch-Oesterr. Lehrer-Zeitung“ ter je objavilo nekaj poročil o svojem delovanju.

Ker pa goriško učiteljstvo slučajno ni vprašalo za dovoljenje temu svojemu sklepu onih ljudi, ki žive in bogaté od narodnostnega kričanja, navstal je grozovit vrišč po nekaterih slovenskih časopisih, in goriškemu kakor sploh slovenskemu učiteljstvu se je očitalo najhujše narodno izdajstvo in kazali so na nas slovenske učitelje kakor na kake Efijalte, češ, glejte jih kako jadrajo „unter deutscher Flagge“.

LVI.

„Edinost“ je objavila v svoji 118. številki t. l. uvodnik pod naslovom: „Šole hočemo!“ — Članek je jako poučljiv, kajti iz njega doznajemo, da imamo ravno v Trstu inačico poljsko-nemškemu Wreznu, kajti v Trstu morajo slovenski otroci moliti Boga na nemških šolah v nemškem, na laških pa v laškem jeziku. — „Naša slavna avstrijska vlada je ustanovila v Trstu dve nemški ljudski šoli, potem nemško meščansko šolo, nemško realko in nemško gimnazijo. Tržaški magistrat pa snuje laške šole na vseh koncih in krajih.“

„Kakor je bilo razvidno iz šolskih poročil, se nemški učitelji pač uče laškega jezika, da zamorejo občevati z otroci, ali glede slovenskega se jim to ne vidi potrebno!“

„In tako se dogaja le prepogosto, da slovenski otrok ne more biti v šoli pazljiv, ker nič ne umeje. Kako daleč sega ponemčevalna tendenca na teh nemških državnih šolah, služi naj v dokaz še ta-le slučaj: Otroku je milostno dovoljeno, da sme po dve uri na teden, začevši v drugem razredu, zahajati v slovensko uro. In še v tej ‚slovenski uri‘ jim učitelj govori izključno nemški!!!“

„Mi imamo pa vlado, ki sleherni dan zatrja, da hoče biti jednako pravična z vsemi! Mi imamo ustavo in voditelji države morajo položiti svečano prisego, da bodo to ustavo strogo izvrševali! Mi imamo zakon, kateri nam jamči jednake pravice z drugimi narodi in vendar ne smejo naši otročiči na nemških in laških šolah niti Boga moliti v maternem jeziku, ker jedni šoli je namen nemčiti, drugemu pa italjančiti našo slovensko šolo“.

In mi imamo „vzorne“ poslance, ki vse to mirno gledajo, ki molčijo in se ne upajo prisiliti te voditelje, ki so morali svečano prisego položiti, da bodo pravični vsem narodom, da bi bili v istini pravični. Mi imamo poslance, ki lahke vesti dopuščajo ministrom, da trohne vloženi protesti za „raznimi ogle-dali“ in imamo poslance, ki si ne upajo kategorično zahtevati, da se reši — tako ali tako — rekurs vložen 7. junija 1899.

Razgled.

Listek.

Zakon o umirovljenju učiteljev, ki ga je sprejel nižjeavstrijski deželni zbor, obsega nekoliko zanimivih določb: Učitelji, ki imajo že 60 let, morejo se umiroviti po 35letni službi brez dokaza nesposobnosti. V število službenih let se uštejeta tudi dve leti, ki jih je prebil učitelj v provizorni službi. Procenti plače, ki se prejmejo kot mirovnina, se računajo kakor pri državnih uradnikih, samo se mora nakazati popolna plača kot mirovnina tudi po 35letni službi. Mirovnina vdov iznaša 40% poslednjih prejemkov moževih, a najmanj 600 K (najmanjša mirovnina vdove po državnem slugi iznaša 400 K, po državnem uradniku 800 K). Vzgojni prispevek se plača otrokom do 24. leta in je znak petini mirovnine vdovine (kakor pri državnih uradnikih), a ne sme prekoračiti 300 K (pri državnih uradnikih 600 K); prispevki za vse otroke pa ne smejo biti večji od vdovine mirovnine (kakor pri državnih uradnikih). Ako se omoži učiteljeva hčerka pred 22. letom, dobi dveletne prispevke.

Stalna šolska razstava. V Pragi so 3. majnika otvorili stalno šolsko razstavo. Posecati se jo more vsako soboto od 3.—5. ure popoldne. Vstopnine ni. Razstava kaže blizu 3100 učil.

Plača šolskih nadzornikov. Mestnim šolskim nadzornikom v Berlinu so se nakazale sledeče plače: temeljna plača 6000 M, po 3 letih 6400 M, po 6 letih 6800 M, po 9 letih 7200 M, po 12 letih 7600 M, po 15 letih 8000 M, po 18 letih 8400 M. — Kakor je iz tega razvideti, so plače okrajnih šolskih nadzornikov v Berlinu večje nego pri nas plače deželnih šolskih nadzornikov.

Šola in narodnost. Lani je imel italijanski proračun nakazano vsoto 200.000 lir za „kraljevske šole“ v Albaniji. Tamkajšnje šole seveda nimajo drugega namena, kakor poitalijančiti prebivalce Albanije. — V neki poljski vasi ja našel nadzornik, da dečki lepše govoré nemški nego deklice. Nadzornik je to učitelju povedal, a ta je dejal, da se je z dečki bolj trudil. „Ne“, rekel je nadzornik, „le poučujte deklice bolj. Te postanejo matere in nam ponemčijo celo pokolenje.“ — Naše deklice pa pošiljamo radovoljno v nemška vzgajališča.

Castigator automaticus se imenuje, kakor pišejo „Educational News“, kazenska klop z metlo, ki „deluje“ avtomatiško. Ta stroj je izumel Angličan. Delikvent se pripne s pasí na klop. Metla iz gutaperče bije v odmerjenih presledkih po sedežu vseh človeških hudobij. Število udarcev kaže posebno kazalo. Ako hoče učitelj kaznovati, tedaj pritisne na gumb in eksekucija prične. Kakor se čuje, je naročen takšen stroj za vsako nemško šolo v Poljski. Ali so stroj najprej poskusili na izumitelju, o tem kronika molči.

Žensko vprašanje in — šola. Lilli Braun, ena prvih apostolk ženskega vprašanja, je izdala spis „Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und ihre wirtschaftliche Seite“, v katerem predlaga skupno družbinsko življenje delavskih rodbin, skupne kuhinje, jedilnice, čitalnice, elektriško razsvetljavo itd.; osamelo gospodinjstvo zametuje kot najglavnejšo zapreko ženski emancipaciji, navaja v svojem spisu deloma preširano statistiko o uspehu žen na polju omíke, trdeč, da se je pomnožilo v Švici število učiteljic za 87%, učiteljev samo za 9%. Te številke pa popravlja prof. Harkner v Curihu v stvarni kritiki knjige tako-le: Vrtci so v Švici poverjeni samo učiteljicam; na ljudskih šolah je delovalo l. 1885. učiteljev 6047, učiteljic pa 2779, l. 1899. pa 6439 učiteljev in 3667 učiteljic. Učiteljice se množe vsled tega, ker je več nun, ki se pečajo

s poukom in so najcenejše učne moči. V kantonu Curih prihaja na 790 učiteljev samo 110 učiteljic. Na sekundarnih (srednjih) šolah učiteljice v tem kantonu sploh ne poučujejo. Samo dve univerzni profesorici se nahajata v Brnu.

Bogastvo evropskih držav. Anglija ima 295, Francija 247, Nemčija 201, Rusija 160, Avstrija 103, Italija 79, Belgija 25, Nizozemska 22 milijard kron.

Izseljevanje. V Ameriko se je izselilo iz Avstrije l. 1900 nič manj kot 114.847 oseb; l. 1901 pa 113.389 oseb. Največ je — Slovanov.

Učiteljska posojilnica. Češki učitelji imajo svojo posojilnico. Zakaj? Da se jim ni treba drugod poniževati. Za deleže je v marcu ta posojilnica prejela 11.470 K Vloge znašajo 37.479 K 71 v, posojila so znašala 15.030 K. Vložilo se je pri drugih zavodih 30.246 K 34 v. Torej je denarni promet v marcu iznašal 128.377 K 43 v.

Ljudske knjižnice v združenih državah severnoameriških. „The Outlook“ ima razpravo o razvoju ljudskih knjižnic v Združenih državah iz peresa Fr. Bisselove, zlasti o razvoju knjižnic za dosepevajočo mladino. V teh knjižnicah ni samo veliko, število knjig, otroci se tudi navajajo po skušenih knjižničarjih čitano knjigo razumeti. Knjižnice so dobro posečane; tako je n. pr. l. 1900 bila „Central Library“ v Pittsburgu posečena od 200.000 otrok, vsako nedeljo je tam videti do 20.000 otrok. Čitalnice so kolikor mogoče prijazne, okrašene s podobami in cveticami. Knjige so pestro vezane; da se lahko dobe, so uvrščene po širokih in nizkih policah. Knjig je dovolj za vsako dobo; razentega je tam velika izbor tednikov in mesečnikov, kateri so se otrokom tako priljubili, da konkurirajo uspešno z raznimi povedkami. Razentega je tam mnogo knjig zgodovinske, zemljepisne in prirodoznanske vsebine; nekakšen koledar oglašja najvažnejše spominske dneve, rojstvo in smrt slavnih mož in žen. Na vzvišeno mesto se postavi njih slika s kratkim življenjepisom in otroci se vzpodbujajo, da bi grede v šolo postali pri knjižnicah in pogledali, kakšne znamenitosti so se vršile tega dne. Katalogi so razdeljeni po stvarni vsebini v povesti, junaške čine, životopise, znanstvene knjige in zgolj zabavno literaturo, tako da otroci lahko zberejo čtivo. Podobe po stenah popolnujejo učivo. Razentega se čitajo dvakrat na teden v nekaterih knjižnicah narodne pesmi, in tudi razlagajo se. Malokdaj se pripeti, da bi se knjiga izgubila ali pa poškodila.

Nadzornik, kateremu je učitelj posebno drag. Neki nadzornik je stopil v prenapolnjeno dunajsko šolo. Zaduha soba je slabo vplivala na njegov nos. „Šola je prepolna“, je rekel nadzornik ravnatelju po končani inspekciji. Ravnatelj je obžaloval učitelja. „Kaj učitelj! Ta me ne briga, meni je za otroke.“

Avstrijski vojak in avstrijski učitelj nista enake cene. Vojak stane državo 1128 K; učitelj se plača s 930 K. Postanci navadno niso voljni priznavati, da učitelj s tem denarjem ne more ni živeti ni umreti; pač pa malokdo izmed čestitih gospodov govori zoper pomnožitev stroškov za vojsko.

Pedagoški paberki.

K reformi učiteljišč na Pruskem. Pruski minister za bogočastje in uk je izdal l. julija 1901 novo učbeno osnovo za pripravnice (praeparandie) in učiteljska semenišča. Pripravnica ima tri šolska leta, tako tudi semenišče. Oba zavoda tvorita vkupe šestletno učiteljišče z organiško učbeno osnovo; pripravnica je temelj, semenišče je popolnitev. Pet let je posvečenih večinoma znanstvenemu pripravljanju, zadnje leto je skoro izključno namenjeno teoretiški in praktiški pedagoški naobrazbi. Poleg pedagogike je pripisano največ važnosti materinščini, ki se poučuje v prvih pet letih

po pet, v zadnjem letniku pa po tri ure na teden. Učni smoter presega znatno učne smotre po naših zavodih, kar se da posneti po sledečem: 1. leto: Prosti stavek. Samostalni, pridevnik, števniki, zaimki. Pravopis. Prozaiški iz pravopisni članki in čitanke. 2. leto: Zloženi stavek. Vsi govorni razpoli. Balada, romanca, narodna in nabožna lirika. Opisna proza. 3. leto: Besedotvorje. Dovršitev elementarne slovnice. Težji poetički članki. Schillerjev „Zvon“ in „Tell“. Proza: karakteristike, kulturne slike. 4. leto: Elementarna fonetika. Dialektologija. Nibelungi in Gudrun. Dvorna epika in lirika. Herman in Dorotea. Götz. Devica Orleanska. Primerna proza. 5. leto: Zgodovinski razvoj nemščine. Klopstock, Lessing, Herder, Goethe v vzajemnosti z njih deli in dobo. Goethejeva in Schillerjeva miselna lirika. Mina Barnhemska. Egmont. Dichtung und Wahrheit. Goethejevi listi. Lessingova proza. 6. leto: Drugi klasiki in moderni pesniki. Narodna pesem. Valenštajn. Ena Shakspearejeva drama. Herderjeva in Schillerjeva proza. Poleg materinščine uvel se je tudi pouk v francoščini, v prvih treh letih po tri ure, v drugih treh letih po dve uri na teden. Ako je res, kar so pisali listi, da je Avstrija država, ki živi le ob posnemanju, potem smemo pričakovati kmalu tudi v Avstriji reformo učiteljišč. Tudi nam več ne zadošča snov, ki jo prejmemo v naših zavodih, in želeli bi bilo, da se naše domnevanje kmalu izpolni.

Grško šolstvo. Po poročilu naučnega ministrstva je bilo leta 1901 na Grškem 3123 ljudskih šol, in sicer 1457 deških, 1143 takoimenovanih pisalnih šol, 523 dekliških šol. Pisalne šole so šole najnižje vrste. Učencev je bilo 189.105, in sicer 149.358 dečkov in 37.747 deklic. Učiteljev je bilo 4055.

Stenografija v meščanskih šol. Na Gorenjem Avstrijskem so dovolili pouk v stenografiji kot neobvezni predmet dve uri na teden. Samo boljši učenci se smejo tega pouka udeleževati, imeti morajo v materinščini vsaj znak „dobro“.

Slaba navada otrok je grizenje nohtov. Ta navada je silno razširjena. V berlinskih šolah našli so 1000 učencev in učenk. Pri 130 otrokih so bili nohti oglodani do mesta, kjer so zrasi z mesom; pri 100 otrokih so bili nohti do polovice oglodani tako, da so konci prstov bili oteklji kakor palčice za boben. Ta slaba navada se javlja pri nadarjenih in nenadarjenih otrokih. Iz estetiških in zdravstvenih vzrokov je nastopiti zoper to razvado doma in v šoli.

Kronika.

Prijatelj nemške pedagogike v posnemanje. V popolnitev zgodovine pruske pedagogike in v jasno shvatanje pruske kulture v XX. stoletju. (Prusi so eno leto delj nego mi v XX. stoletju) podajamo sledeče: otroci v Vrešnu morajo sedaj hoditi 42 ur na teden v šolo. Osem ur je naznačenih na urniku z besedo „Arrest“, za one, ki nočejo odgovarjati nemško v veronauku. To je prvi urnik te vrste na vsem širnem svetu.

Na zdravniški fakulteti v Genfu je 180 slušateljic in 183 slušateljev, v Bernu 190 slušateljic in 174 slušateljev. Ženska konkurenca.

Klerikalna protekcija. V šolskem letu 1900/01 se je podelilo 17 šolam pravica javnosti, med temi 13 klerikalnim šolam.

Proti prečestemu menjavanju šolskih knjig. Minister za bogočastje in uk je izdal ukaz, da mora ostati knjiga najmanj pet let v neizpremenjeni osnovi. Nova izdanja, ki smejo obsegati le neznatne izpremembe v tekstu, morajo biti tako upravljena, da pripuščajo tudi uporabo prejšnjih izdanj.

Moravske učiteljice so se združile. Njih program je: akademiška naobrazba, reforma pedagogike, boj proti samostanski vzgoji, akcija za skupno vzgojo dečkov in deklic, znatnejša naobrazba učiteljic ročnih del, prosta konkurenca učiteljic z učitelji.